

FORMÁLNE A PSEUDOFORMÁLNE CHYBY A NEDOSTATKY V EDUKAČNÝCH DOKUMENTOCH

STOFFA Ján, ČR a SR – STOFFOVÁ Veronika, ČR a SR

Resumé

Štúdia sa zaoberá významom a problémami hodnotenia formálnych a pseudoformálnych chýb a nedostatkov v edukačných dokumentoch a prezentáciách. Vymedzuje pojmy formálna chyba, formálny nedostatok, pseudoformálna chyba, pseudoformálny nedostatok. Uvádza typické príklady uvedených typov chýb a nedostatkov. V závere zaujíma stanovisko k hodnoteniu formálnych chýb v edukačných dokumentoch a prezentáciách, pričom berie do úvahy nielen vecné hľadisko ale i hľadisko edukačné.

Kľúčové slová: Chyby, formálne chyby, pseudoformálne chyby, nedostatky, edukačné dokumenty, prezentácie.

FORMAL AND PSEUDOFORMAL MISTAKES AND SHORTCOMINGS IN EDUCATIONAL DOCUMENTS

Abstract

The study deals with the significance and problems of evaluation of formal and pseudoformal mistakes as well as formal and pseudoformal shortcomings in educational documents and presentations of different nature. It defines the key notions and demonstrates typical examples of them. The authors also present their's attitude to evaluation of formal and pseudoformal mistakes and shortcomings in educational documents and presentations, taking into account both professional and educational standpoints.

Key words: Mistakes, formal mistakes, pseudoformal mistakes, shortcomings, educational documents, presentations.

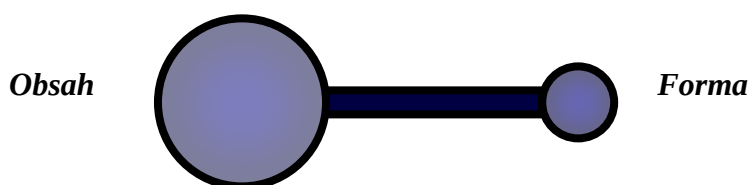
1 Úvod

Ťažisko veľkej väčšiny práce edukátorov je v tvorbe dokumentov a prezentácií s rôznym edukačným obsahom a zameraním, v hovorenej i písomnej forme. Dokument sa v tomto kontexte chápe tak, ako sa definuje v informačnej vede, t. j. ako nosič, na ktorom je uložená nejaká informácia (1). V súčasnosti sme svedkami faktu, že čoraz viac dokumentov, či rôznych prezentácií neprechádza inou než autorskou korektúrou, a nezriedka aj toho, že ani sami autori si na záverečnej korektúre nedávajú príliš záležať. Svedčia o tom napr. početné chyby v rôznych dokumentoch a prezentáciách, vrátane diplomových prác, záverečných prác, prípadne rôznych kvalifikačných prác, v ktorých často chýbajú zoznamy errát. Sme tiež svedkami toho, že pri hodnotení takýchto prezentácií sa vyskytujú dva extrémny. Prvý spočíva v tom, že pri ich hodnotení sa berú do úvahy len prípadné vecné nedostatky, a formálne chyby a nedostatky sa úplne ignorujú. Druhý spočíva v tom, že sa príslušní oponenti vyžívajú vo výpočte formálnych chýb a nedostatkov a k vecným nedostatkom sa nevyjadrujú, alebo sa k nim vyjadrujú len sčasti. Niektoré vecné chyby a nedostatky si pritom zamieňajú za formálne. V takomto prípade hovoríme, že ide o **pseudoformálne chyby a nedostatky**. Cieľom tejto štúdie je vyjasniť obsah pojmov formálna chyba, formálny nedostatok,

pseudoformálna chyba a pseudoformálny nedostatok a zaujať stanovisko k problému, ako tieto nedostatky hodnotiť pri posudzovaní kvality edukačne orientovaných dokumentov a edukačných prezentácií.

2 Vymedzenie pojmov

Vymedzenie kľúčových pojmov tejto štúdie zasahuje do odvekej problematiky vzťahov medzi obsahom a formou. Nekladieme si za cieľ reprodukovat' na tomto mieste výsledky štúdia početných filozofov. Vychádzame však z postulátu, že obsah i forma tvoria dialektickú jednotu a oba sú dôležité. Každý z nás pozná z vlastnej skúsenosti, že i ten najlepší obsah (napr. objektívne správnu kritiku) možno znehodnotiť nevhodnou formou, a i toho, že ani najlepšia forma nemôže vykompenzovať zníženú kvalitu samého obsahu. Obsah i forma sú podľa nášho názoru od seba neoddeliteľné, ale z hľadiska ich objektívneho významu miska váh sa prikláňa na stranu obsahu. Na obsah a formu by sme mohli aplikovať model nesymetrickej ručnej činky ktorý sme pôvodne vytvorili pre charakteristiku vzťahu pojmu a termínu.

Obr. 1 Model nesymetrickej ručnej činky na vyjadrenie vzťahu obsahu a formy

Ťažisko obsahu edukačného dokumentu alebo edukačnej prezentácie je v jej objektívnosti a didaktickej transformácii vedeckých poznatkov, ktoré vždy predstavujú istý druh informácie, dokonca aj vtedy, keď ide o nácvikové, výcvikové a podobné aktivity, pretože aj v týchto prípadoch edukant dostáva informáciu ako sa príslušná aktivita realizuje správne, objektívne, bezpečne atď., pričom formou spätnej väzby dostáva od edukátora informáciu akých chýb a nedostatkov sa pri tejto činnosti dopúšťa a aké korekcie v činnosti má vykonať.

Súbežne s nárokmi na informačnú hodnotu sa na prezentácie kladú aj isté nároky z hľadiska ich formy. Časť týchto nárokov vyplýva zo spoločenských noriem akými sú napr. slovenské technické normy, pravidlá slovenského pravopisu, kodifikačné slovníky a pod. Iná časť nárokov je daná zvyklosťami príslušnej odbornej komunity, jej úzom (často sa používa aj slangový výraz „štátna kultúra“). Je zrejmé, že ak edukátor svoj dokument alebo svoju prezentáciu zaťažuje formálnymi chybami a nedostatkami, fakticky tieto nedostatky rozmnožuje, pretože od neho ich preberú jeho edukanti. Pojmy formálna chyba a formálny nedostatok sa však v praxi neinterpretujú jednotne, preto považujeme za potrebné spresniť ich obsah.

Formálna chyba predstavuje nedodržanie noriem príslušnej komunity, ktoré jednoznačne, a niekedy aj alternatívne, t. j. viacznačne stanovujú formu istého prvku dokumentu alebo, prezentácie, spravidla v písomnej forme. V prípade formálnej chyby možno **jednoznačne** určiť, ktorý kodifikačný dokument komunity nebol dodržaný a aká je správna forma príslušného prvku komunikátu.

Formálny nedostatok predstavuje nedodržanie alebo nejednotné dodržiavanie nepísaných zvykových pravidiel odbornej komunity, ktoré nemajú všeobecne uznávanú platnosť. Formálne nedostatky sú prejavom určitej neracionálnosti, nedôslednosti, nejednotnosti, nekonzistentnosti a pod.

Je dôležité zdôrazniť, že **na rozdiel od vecných nedostatkov formálnej chyby a formálnej nedostatky nezhodnocujú prenášané informácie, t. j. nevedú k nesprávnemu pochopeniu prenášanej informácie na strane jej prijímateľa.**

Od skutočných formálnych chýb a nedostatkov treba odlišovať **pseudoformálne chyby a pseudoformálne nedostatky**, ktoré v skutočnosti vedú k zmene, resp. skresleniu prenášanej informácie. Aj keď sa môže na prvý pohľad zdať, že tieto chyby a nedostatky sú formálne (a v praxi sú za ne často považované), v skutočnosti predstavujú väčšie či menšie vecné chyby a takto ich treba hodnotiť v hodnotiacich procesoch.

Pseudoformálna chyba je chyba, ktorá súvisí s formou informácie a na prvý pohľad sa javí ako formálna, ale v svojej podstate predstavuje vecnú chybu, t. j. informáciu nejakým spôsobom skresľuje.

Pseudoformálny nedostatok je nedostatok, ktorý súvisí s formou informácie a na prvý pohľad sa javí ako formálny, ale v skutočnosti vedie k skresleniu informácie.

Uvedené definície ďalej ilustrujeme na typických príkladoch z prezentačnej praxe.

3 Typické príklady formálnych a pseudoformálnych chýb a nedostatkov v edukačných dokumentoch a prezentáciách

Ako prvý si ukážeme typický príklad formálnej chyby, ktorá nevedie k skresleniu prenášanej informácie.

Príklad formálnej chyby:

Prezentátor v zozname bibliografických odkazov svojho dokumentu, alebo prezentácie uvedie všetky prvky bibliografického odkazu ako ich stanovuje medzinárodná norma (2), ale nedodrží ich formu a poradie jeho prvkov. Napr. priezviská autorov neuvedie veľkými písmenami, názov dokumentu nenapíše kurzívou, príp. urobí obe formálne chyby. Nedodržanie poradia je akákoľvek zmena poradia údajov, ktoré citovaná norma stanovuje takto: primárna zodpovednosť (autor/i), názov dokumentu, poradie vydania, rok vydania, ISBN. Je zrejmé, že táto formálna chyba vôbec nemení informačnú hodnotu takto formálne chybného odkazu. Podobnou formálnou chybou je zmena poradia nepovinných údajov bibliografického odkazu (podnadsis, miesto vydania, vydavateľ, počet strán dokumentu a pod.) a v prípade podnadsisu aj jeho záznam iným typom písma než kurzívou.

Príklad formálneho nedostatku:

Ako formálny nedostatok možno v danom prípade uviesť, keď prezentátor pri prácach viac než troch autorov strieda v zozname skratky „a kol.“, „et al.“, „a i.“, alebo keď v jednom odkaze uvádza niektorý z nepovinných údajov, a v inom nie, alebo keď sa v jednotlivých odkazoch nepovinné údaje uvádzajú chaoticky. Podobným formálnym nedostatkom je, ak sa v tom istom dokumente striedajú formy zápisu jednotiek veličín, ktoré sú podľa platných noriem alternatívne: napr. značky jednotky rýchlosti $m\ s^{-1}$, $m \cdot s^{-1}$, m / s .

Príklad pseudoformálnej chyby:

Za pseudoformálnu chybu možno v danom prípade považovať vynechanie znaku oddeľovača : medzi názvom dokumentu a podnázvom. V dôsledku tejto chyby

používateľ dokumentu považuje za názov dokumentu názov i podnázov. V záujme objektívnosti však treba konštatovať, že norma (2) je v tomto ohľade nedostatočne zrozumiteľná a jednoznačná, ale najmä to, že vo vydavateľskej praxi sa otázke názvu a podnázvu nevenuje náležitá pozornosť. Keďže titulnú stranu dokumentu, ktorá je východisková pre zostavenie názvu a podnázvu, často zostavujú umelci, ktorí nezriedka nedodržia normami stanovené horizontálne členenie textov, používateľ môže byť v mnohých prípadoch zmätený. K tomu ešte prispieva to, že údaje na obale dokumentu často nekorešpondujú s údajmi na titulnej strane, príp. aj s údajmi v už málo používanej tiráži. Riešením by bolo zaviesť normatívne povinnosť uvádzať na jednotne stanovenom mieste všetky normou vyžadované údaje pre zostavenie bibliografického odkazu tak z hľadiska ich obsahu, ako aj formy.

Príklad pseudoformálneho nedostatku:

Za pseudoformálny nedostatok možno v danom prípade považovať, ak zostavovateľ bibliografického odkazu rozlíši názov dokumentu od jeho podnázvu, ale oddeľovač : umiestni bezprostredne za jeho názvom akoby to bola gramatická dvojbodka. Nedodržia pritom výslovné ustanovenie normy (3), že pred i za týmto oddeľovačom, ktorý má povahu symbolu, sa vynecháva medzera. Mnohí používatelia si neuvedomujú zradnosť znaku :, ktorý môže plniť v texte aj funkciu gramatickej dvojbodky (v tomto prípade sa na dvojbodku vzťahuje ustanovenie pravopisných pravidiel, že interpunkčné znamienka sa dávajú bezprostredne za príslušné slovo), alebo symbolu delenia (v tomto prípade platí ustanovenie normy o tom, že pred a za symbolom sa dáva medzera).

Podobne za pseudoformálny nedostatok v danom prípade možno považovať to, ak zostavovateľ odkazu uvedie v ňom pri autoroch aj ich akademické tituly, príp. vedecké hodnosti, čo citovaná norma všeobecne nepripúšťa. Povoľuje však výnimku, ak majú obaja autori rovnaké mená i priezviská, ale v tituloch, resp. hodnostiach sa líšia a treba ich pomocou nich odlišiť. Uvedenie akademických titulov a hodností predstavuje v danom kontexte nadbytočnú informáciu. Požiadavka konzistentnosti zoznamu bibliografických odkazov vyžaduje, aby sa potom tieto údaje uvádzali v prípade všetkých autorov, čo by neracionálne zväčšilo rozsah odkazov. Navyše sú tieto údaje v prípade mnohých autorov, najmä zahraničných prakticky nezistiteľné a môžu podliehať zmenám v dôsledku kariérneho rastu ich nositeľov. Požiadavka neuvádzania akademických titulov a vedeckých hodností má v dôsledku uvedeného plné racionálne opodstatnenie. Niekedy je diskutabilná aj ich informačná hodnota. Je napr. známe, že pojem habilitácie sa v Poľsku chápe značne odlišne ako v ČR a SR a ekvivalencia niektorých titulov je diskutabilná (napr. poľský, príp. maďarský titul Dr. zodpovedá našej vedeckej hodnosti PhD. (mnohí používatelia nechávajú bez povšimnutia odlišný pravopis skratky tejto hodnosti v SR (PhD.) a v ČR (Ph.D.). Často sa stretávame s nesprávnym používaním skratiek PaedDr. a CSc. (PaeDr. a Csc., príp. CSC.).

4 Hodnotenie formálnych a pseudoformálnych chýb a nedostatkov edukačných dokumentoch a prezentáciách

Na rozdiel od iných dokumentov, pri ktorých je jediným kritériom ich kvality správny a jednoznačný prenos informácie od odosielateľa k adresátovi, v edukačných dokumentoch pristupuje k tomuto kritériu navyše kritérium edukačné. To vyžaduje výchovu edukantov k úcte a rešpektovaniu práce a úsilia minulých i súčasných členov

odbornej komunity, výchovu k dôslednosti, systematickosti, dodržiavaniu noriem, úzu (zvyklostí), pravidiel a dohôd prijatých komunitou. Z uvedeného jednoznačne vyplýva, že aj formálne a pseudoformálne chyby a nedostatky treba pri recenziách edukačných dokumentov a prezentácií hodnotiť jednoznačne negatívne, aj keď ich váhu v porovnaní s vecnými chybami a nedostatkami netreba preceňovať. V prípade pseudoformálnych chýb a nedostatkov je potrebné hodnotiť ich ako viac alebo menej závažné vecné nedostatky.

5 Záver

Z uvedeného vyplýva, že v edukačne orientovaných dokumentoch a prezentáciách je potrebné formálne a pseudoformálne chyby a nedostatky hodnotiť podstatne prísnejšie ako v needukačných. Tento záver vyplýva predovšetkým z princípu výchovnosti edukácie, kde dobrý aj zlý príklad majú osobitne veľký význam. Pri hodnotení dokumentov a prezentácií je však potrebné brať do úvahy menšiu váhu formálnych a pseudoformálnych chýb a nedostatkov v porovnaní s hrubými alebo inak závažnými vecnými chybami a nedostatkami a prihliadať aj na ich počet. Nemožno ich však nechávať bez povšimnutia, pretože vo výchove neexistujú maličkosti. Keďže skúsenosti ukazujú, že človek vlastné chyby často nepostrehne, je potrebné zabezpečiť náročné, kvalitné ale spravodlivé oponovanie a venovať viac pozornosti výberu oponentov.

6 Zoznam bibliografických odkazov

- (1) *STN 01 0183 Informačné pramene : Názvoslovie.*
- (2) *STN ISO 690 Dokumentácia – Bibliografické odkazy – Obsah, forma a štruktúra.*
- (3) *STN 01 6910 Úprava písomností písaných strojom.*

Lektoroval: Prof. Ing. Mgr. Ondrej Baráth, CSc.

Kontaktné adresy autorov:

Prof. Ing. Ján Stoffa, DrSc., Prof. Ing. Veronika Stoffová, CSc.,
a/ Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta, Žižkovo nám. 5 771 40 Olomouc
b/ Univerzita J. Selyeho, Pedagogická fakulta, Ul. Roľníckej školy 1519, 945 01
Komárno
E-mail: StoffaJan@seznam.cz, NikaStoffova@seznam.cz